

Besluitvorming bij dementie: Zorgvolmacht, bewindvoering & levenseinde

14 oktober 2020

**Prof. Dr. Sylvie Tack
Advocaat Sanalex – gastprofessor Uantwerpen – praktijkassistent UGent**

Inleiding

- Dementie leidt tot achteruitgang wilsbekwaamheid
- gradueel - geen zwart/wit verhaal
- heeft juridische gevolgen mbt welke beslissingen persoon nog wel/niet meer kan maken
- Diverse juridische vragen
 - Wat kan je op voorhand regelen?
 - Wat als er niets geregeld is?

I. Wat kan je op voorhand regelen?

- (1) zorgvolmacht
 - (2) wilsverklaringen (inzake levenseindezorg)
 - ▶ Wilsverklaring euthanasie
 - ▶ Negatieve wilsverklaring
 - ▶ Benoeming vertegenwoordiger
 - ▶ Orgaandonatie na overlijden
 - ▶ Overige positieve wilsverklaringen
-

A. Zorgvolmacht

- ▶ Ingevoerd door Wet van 17 maart 2013
 - Vóór 2013: regeling voor wils- en/of handelingsonbekwame personen versnipperd geregeld
 - Tal van statuten (personen onder ‘voorlopig’ bewind, verlengd minderjarigen, gerechtelijk onbekwaam verklaarden, bijstand ger. Raadsman)
 - In 2013: invoering eenheidsstatuut ‘bewind’
 - Buitengerechtelijke bescherming
 - » zélf toekomstige bewindvoerder aanstellen
 - » via ‘zorgvolmacht’
 - Gerechtelijke bescherming: Vrederechter stelt bewindvoerder aan (zie verder)

- Lastgeving (volmacht)
- Term ‘zorg’volmacht enigszins verwarrend
 - ▶ Vóór 1/3/2019: enkel voor ‘vermogensbeslissingen’
 - vb. beleggingen beheren, verkoop woning, betalen facturen, enz.
 - ▶ Sinds 1/3/2019: ook voor ‘persoonlijke beslissingen’
 - vb. woonplaatskeuze, verderzetten echtscheidingsprocedure
 - ook zorgbeslissingen/patiëntenrechten (!)
- Grote vrijheid voor invulling lastgeving
 - ▶ Bijzonder mandaat (vb. enkel beheren beleggingen) of algemeen mandaat (alle vermogenszaken regelen)
 - ▶ 1 of meerdere lasthebbers aanstellen
 - ▶ Vrije keuze van lasthebber (ook niet-familieleden)

- Treedt in beginsel in werking van zodra 'wilsonbekwaamheid'
 - ▶ Geen rechterlijke tussenkomst (meer) nodig
 - ▶ Maar lastgever kan zelf extra (medische) voorwaarden invoeren
 - Vb. eerst voorlegging neurologisch attest dat wilsonbekwaamheid bevestigt
 - ▶ Wordt vaak opgemaakt bij notaris
 - geen verplichte bijstand notaris, wel aangewezen
 - Registratie in centraal register Federatie van het notariaat
 - In geval van problemen/wanbeheer: toezicht mogelijk door Vrederechter + mogelijkheid dat (andere) gerechtelijke bewindvoerder wordt aangesteld

B. Voorafgaande wilsverklaringen

- Wilsverklaring
 - ▶ Juridische techniek om in fase dat men nog kan beslissen (wilsbekwaamheid) reeds toekomstige beslissingen/wensen vast te leggen voor fase dat men niet meer kan beslissen (wilsonbekwaamheid)
- Juridische twistpunten mbt wilsverklaringen
 - ▶ geldigheid
 - Mogen ze worden uitgevoerd?
 - = Vraag of documenten wettelijk in orde zijn
 - ▶ juridische waarde
 - Als ze dan wettelijk correct zijn opgesteld, moet er dan verplicht gevolg aan worden gegeven?
 - = Vraag naar 'bindend' en 'afdwingbaar' karakter
 - ▶ geldigheidsduur
 - Tot wanneer mogen/moeten verklaringen worden uitgevoerd?

1. Wilsverklaring inzake euthanasie

- Rechtsgrond: Wet betreffende euthanasie van 28 mei 2002
 - ▶ voorziet in mogelijkheid tot opstellen van een voorafgaande euthanasieverklaring
- Geldigheidsvoorwaarden:
 - ▶ vragen dat euthanasie *in toekomst* wordt toegepast:
 - Indien men later lijdt aan ernstige en ongeneeslijke aandoening
 - en dan niet meer bij bewustzijn is
 - dus NIET mogelijk voor dementie, want heldere momenten!!
 - en toestand onomkeerbaar is (dus geen tijdelijke coma)
 - ▶ ≠ actueel euthanasieverzoek (voor bewuste patiënt in geval van ondraaglijk en ongeneeslijk ernstig lijden)
 - ▶ Mogelijkheid tot aanwijzing van vertrouwensperso(o)(ne)n

- Vorm: wettelijk model
 - ▶ Verplichte vermelding van wettelijke gegevens (cfr. voorbeeld document VZW Recht op waardig sterven)
 - ▶ Invullen in aanwezigheid van twee getuigen (minstens één geen materieel belang)
 - ▶ Registratiemogelijkheid (geen verplichting)
 - Gemeente (ambtenaar burgerlijke stand)
 - VZW Recht op waardig sterven
-

- Juridische waarde

- ▶ Geen bindende kracht en dus niet afdwingbaar!
- ▶ Arts kan niet verplicht worden om (geldige) euthanasieverklaring uit te voeren
- ▶ Weigering wel tijdig en uiterlijk binnen 7 dagen meedelen
 - Aan pt/vertrouwenspersoon
 - Redenen meedelen
 - Doorverwijsplicht (nieuw!)
 - Meedelen contactgegevens centrum/vereniging euthanasierecht (vb. LEIF)
 - Op vraag van pt/vertrouwenspersoon binnen 4 dagen medisch dossier overmaken aan aangewezen arts

- Geldigheidsduur:

- ▶ onbepaald/onbeperkt (nieuw!)

- Aanvankelijk 5 jaar

- Dan 10 jaar (wet 5/5/2019)

- Nu onbeperkt (wet 15/2/2020)

- Let op: enkel voor wilsverklaringen opgesteld sinds 2/4/2020

- Wilsverklaringen opgesteld vóór 2/4/2020: 5 jaar (maar omzetting naar onbeperkte duur mogelijk)

2. Negatieve wilsverklaring

- Rechtsgrond: artikel 8, §4 Wet Patiëntenrechten
 - ▶ Voorziet in mogelijkheid om toekomstige zorgweigering schriftelijk vast te leggen
 - Andere benamingen: “*weigeringsverklaring*”, “*niet-behandelverklaring*”, enz.
 - Voorbeeld: wilsverklaring inzake mijn gezondheidszorg
- Geldigheidsvoorwaarden
 - ▶ Opstelling door wils- en handelingsbekwame patiënt
 - ▶ schriftelijk

- ▶ weigering van “*welomschreven tussenkomst*”
 - Vb. stellen dat men later niet “niet naar een rusthuis wil” of “niet wil leven met Alzheimer” is niet genoeg
 - Discussie mbt “wil niet meer naar het ziekenhuis”
 - Quid indien voor korte opname (vb. nierdialyse? Vervangen sonde?)
 - Wel: vb. “wanneer mijn gezondheidssituatie dermate is aangetast en er geen enkele genezingskans meer bestaat, dan wil ik geen
 - Heropname op dienst IZ
 - Antibiotica
 - Chemotherapie
 - Reanimatie
 - Kunstmatige toediening van vocht en voeding
- ▶ voor het ogenblik waarop hij wilsonbekwaam is

- Vorm = vrij
 - ▶ Schriftelijk karakter volstaat
 - ▶ In de praktijk: verschillende soorten formulieren in omloop
 - “Negatieve wilsverklaring” van de FPZ Vlaanderen
 - (onderdeel van een) “levenstestament”
 - onderdeel van de “wilsverklaring inzake mijn gezondheidszorg” en levenseinde
 - ▶ Best opstellen in aanwezigheid van behandelend arts (+ eventueel nog een getuige, vb. partner)
 - ▶ Best centraal bewaren (vb. huisartsdossier of instellingsdossier) want tot heden geen registratiemogelijkheid
 - Betrokken zorgverleners zijn best goed op de hoogte
 - Belang van communicatie binnen instelling en tussen instellingen onderling (vb. bij nakende heropname in ZH!!)

- Geldigheidsduur: niet wettelijk bepaald
 - ▶ In principe onbeperkt
 - ▶ Maar periodieke herbevestiging sterk aangewezen!
 - Te oude wilsverklaring kan geldigheid in vraag stellen (vb. recente medische evoluties)
- Juridische waarde
 - ▶ Negatieve WV moet worden uitgevoerd (afdwingbaar!)
 - Tenzij herroeping door patiënt of
 - Tenzij aan één van de geldigheidsvoorwaarden niet voldaan (vb. discussie over werkelijke wil van de patiënt)
 - dan er hooguit “*rekening*” mee houden
 - indien twijfel over werkelijke bedoeling van de patiënt: overleg verplicht met vertegenwoordiger(s), leden van het zorgteam en een collega-arts (Orde 2003)

belangrijk om levenseindewensen van de patiënt periodiek te bespreken en te evalueren!!

3. Benoeming vertegenwoordiger

- Rechtsgrond: artikel 14, § 1 Wet Patiëntenrechten
 - ▶ Meerderjarige kan vertegenwoordiger aanduiden die medische beslissingen zal nemen indien patiënt wilsonbekwaam wordt
 - ▶ nuttig indien ruzie binnen familie verwacht wordt of wanneer je geen dichte familieleden hebt (zie verder cascaderегeling)
- Voorwaarden
 - ▶ Schriftelijk mandaat
 - ▶ Gedagtekend
 - ▶ Ondertekend door patiënt + vertegenwoordiger
- Juridische waarde: bindend (andere personen kunnen dan niet voor patiënt beslissen)
- Geldigheidsduur: onbepaald (maar periodieke herbevestiging aangewezen)

4. Orgaandonatie na overlijden

- Rechtsgrond: artikel 10 Wet van 13 juni 1986 betreffende het wegnemen en transplanteren van organen
 - Voorwaarden:
 - ▶ Vermoeden van toestemming door de donor
 - Uitdrukkelijke toestemming niet (meer) vereist
 - Maar ethisch en menselijk meer aangewezen indien patiënt vooraf uitdrukkelijk akkoord heeft gegeven
 - ▶ Uitdrukkelijk verzet door donor wél vereist indien hij geen wegneming na overlijden wil
 - Dus best problematiek bespreken!
 - ▶ Mogelijkheid tot registratie verzet bij gemeente
 - Juridische waarde: verzet is bindend
 - Geldigheidsduur: onbepaald
-

5. Positieve wilsverklaringen

- Rechtsgrond: geen uitdrukkelijk wettelijk kader voor verklaringen waarbij patiënt een actieve tussenkomst in de toekomst vraagt (m.u.v. euthanasieverklaring), vb.
 - ▶ patiënt wil overplaatsing naar dienst palliatieve zorgen indien terminaal
 - ▶ patiënt wil doorgedreven pijnbestrijding, zelfs indien levensverkortend
 - ▶ patiënt wil gecremeerd worden na overlijden
- Vorm = vrij
- Geldigheidsduur: onbepaald
- Juridische waarde:
 - ▶ geen bindende kracht en niet afdwingbaar
 - ▶ Zorgverleners moeten zoveel mogelijk “rekening” houden met positieve wensen van de patiënt

II. Wat als er niets geregeld is?

- (1) Gerechtelijke bewindvoering
- (2) Cascade vertegenwoordigers

A. Gerechtelijke bewindvoering

- Indien vooraf niets geregeld werd: Vrederechter kan bewindvoerder aanstellen
- Iedereen kan VZS indienen (ook ZH, huisarts, sociale dienst)
- Medisch attest max. 15 dagen oud
- Sinds wet 17/3/2013 ‘maatwerk’ bij invulling bewind
- ▶ Onderscheid naargelang soort beslissingen
 - Vermogensbeslissingen (lening, facturen, verkoop woning, enz.)
 - en/of persoonsbeslissingen (woonplaats, erkennen kind, echtscheidingsprocedure, ook zorgbeslissingen én patiëntenrechten)

► Onderscheid naargelang de inperking autonomie

▪ Bij *bijstand* kan beschermde persoon zelf, maar niet zelfstandig de handelingen stellen (vb. persoon mag woning huren, maar bewindvoerder moet mee beslissen en tekenen bij aangaan huurcontract)

– Bewindvoerder treedt op samen met beschermde persoon

▪ Bij *vertegenwoordiging* kan persoon niet zelf, noch zelfstandig de handelingen stellen.

– bewindvoerder treedt op idpv de beschermde persoon

• Voor sommige handelingen is bijstand/vertegenwoordiging nooit mogelijk (te persoonlijk), vb. aangaan huwelijk, beslissing tot echtscheiding, sterilisatie, abortus, euthanasie, MBV, enz.

- ▶ Keuze van de bewindvoerder
 - Hoeveel?
 - Over de persoon: slechts één mogelijk
 - Over de goederen: meerdere mogelijk (kan ook zelfde zijn als persoon)
 - Wie?
 - bij voorkeur familielid, kan ook advocaat of accountant zijn
 - ledere nog bekwame persoon kan een ‘verklaring van voorkeur’ afleggen over aanstelling van bewindvoerder.
 - » Vrederechter moet hier rekening mee houden
- ▶ Rol vertrouwenspersoon
 - verbinding tussen beschermde persoon en vrederechter
 - toezichthouder van bewindvoerder

B. Cascade vertegenwoordigers

- Onderscheid:
 - ▶ Wilsbekwame pt: zolang patiënt nog wilsbekwaam is (mentaal voldoende in staat om zelf patiëntenrechten uit te oefenen)
 - pt beslist ZELF (niet familie!)
 - ▶ Wilsonbekwame pt (medisch criterium)
 - Indien vooraf geen vertegenwoordiger aangesteld (vb. via zorgvolmacht of wilsverklaring);
 - indien vooraf geen gerechtelijke bewindvoerder aangesteld (voor pt-rechten)
 - cascade van familiale vertegenwoordigers voor zorgbeslissingen

- Cascade: deze familieleden zijn vertegenwoordiger (ene bij gebreke van de andere)
 - ▶ Samenwonende echtgenoot of partner
 - ▶ *een* meerderjarig kind
 - ▶ *een* ouder
 - ▶ *een* meerderjarige broer of zus
- één vertegenwoordiger genoeg (vb. niet alle kinderen moeten aanwezig zijn)
- Indien geen enkel familielid kan/wil optreden: behandelaar/behandelteam beslist in belang van patiënt
- verre familieleden (vb. verre tante of nicht) kunnen niet vertegenwoordigen (tenzij uitdrukkelijk benoemd)

III. Besluit

- Leven met dementie impliceert ook juridische discussies inzake vertegenwoordiging
- Er kunnen vooraf heel wat zaken ‘geregeld’ worden
 - ▶ zorgvolmacht
 - ▶ Keuze vertegenwoordiger
 - ▶ Wensen/beslissingen inzake levenseindezorg
 - ▶ Komt respect voor autonomie ten goede
- Indien vooraf niets geregeld is
 - ▶ Aanvraag gerechtelijke bewindvoering mogelijk
 - ▶ zoniet/intussentijd: voor patiëntenrechten cascade van familieleden voorzien